



MARTON GELLÉRT ERNŐ

„Az mint Isten tudunk adja, oltalmazzuk vérünkkel is szegény hazánknak bástyáját...”

*Magyar nyelvű Esterházy-levelek a Koháry-Coburg család levéltárából**

Bevezetés

Jelen forrásközlés célja az, hogy a Koháry-Coburg család levéltárában található Esterházy-leveleket, amelyeket Koháry Péter érsekújvári vicekapitány, valamint Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány-helyettesnek küldtek, közreadjam, adalékokat szolgáltatva ezzel az Esterházyak – főleg galántai gróf Esterházy Miklós (1622–1625 között Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány, 1625–1645 között pedig Magyarország nádora)¹ – igen terjedelmes levelezésének kiadásához.

* A tanulmány az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport munkája keretében jött létre. A kutatást emellett az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatta a 20391-3/2018/FEKUSTRAT, valamint a TUDFO/47138-1/2019-ITM iktatószámú projekttel a Szegei Tudományegyetem, Interdiszciplináris Kiválósági Központ, Középkori és Kora Újkori Magyar Történelmi Tanszék, MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport. Támogatást nyújtott továbbá a Tempus Közalapítvány Államközi Ösztöndíja. Köszönettel tartozom mindenekelőtt Juhász Krisztinának és Tóth Hajnalkának a szövegek ellenőrzéséért és az értelmezési problémák megoldásában nyújtott segítségéért. Köszönettel tartozom Papp Sándor kutatócsoport-vezetőnek hasznos tanácsaiért, valamint Kármán Gábornak, Szabó András Péternek és Szalma Istvánnak a Koháry család levéltári anyagát illető tájékoztatásért, segítségért és tanácsokért. Az idézet forrása: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) X 1045 (Koháry család) mikrofilm Nr. 40575, No. 878, p. 1v.

¹ Esterházy Miklós életére, pályájára és levelezésére a teljesség igénye nélkül lásd: Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János: *Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez*. Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 15. évf. (2017) 151–203.; Csapodi Csaba: *Esterházy Miklós nádor 1585–1645*. Budapest, 1942.; Hiller István: *Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645*. Wien–Köln–Weimar, 1992.; Juhász Krisztina: *Esterházy Dániel és Esterházy Miklós levelei az 1642. évi szőnyi békekötés idején*. Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 17. évf. (2019) 175–204.; uő: „...gyümölcse pedig semmi nem volt”. *Esterházy Miklós véleménye 1642. február 28-án a szőnyi béke(tervezet) pontjairól*. Levéltári Közlemények, 89. évf. (2020) 353–366.; Pálffy Géza: *Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján. Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése*. Századok, 141. évf. (2009) 4. sz. 853–882.; uő: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle, 39. évf. (1997) 2. sz. 271.; Péter Katalin: *Esterházy Miklós*, Budapest, 1985.; Salamon Ferencz – Szalay László (szerk.): *Galántai gróf Esterházy Miklós. Magyarország nádora*. 1–3 köt. Pest, 1863–1870.; Toldy Ferenc (szerk.): *Esterházy Miklós munkái. Eredeti kéziratok és kiadások után a szerző életrajzával*. Pest, 1852.; Szabó András Péter: *Eszmé a nádori politika szolgálatában Esterházy Miklós levelei a vármegyéknek (1626–1645)*. In: Kármán Gábor – Zászkaliczky Márton (szerk.): *Politikai nyelvek a 17. század első felének Magyarországon*. Budapest, 2019. 223–284.

Napjainkban a Koháry család levéltára Szlovákiában, a Besztercebányai Területi Állami Levéltárban található,² az iratanyag azonban mikrofilmen a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának óbudai mikrofilmtárában kutatható.³

A kora újkori diplomáciatörténeti kutatások az utóbbi évtizedekben ismét a történetudomány homlokterébe kerültek, a Habsburg–oszmán diplomáciatörténeti kutatások – ahogy a történeti békekutatások is – új lendületet vettek, virágzásnak indultak az elmúlt időszakban.⁴ Ehhez kíván az alábbi közlemény néhány apró adalékkal szolgálni. A fent említett diplomáciatörténeti és békekutatásokhoz kíván kapcsolódni egy szisztematikus forrásfeltáró

² Štátny Archív v Banskej Bystrici (a továbbiakban: ŠA BB) (Besztercebányai Területi Állami Levéltár), Koháry–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Časť I. Listiny, korešpondencia a rôzne písomnosti [Koháry–Coburg család levéltára. I. osztály. Oklevelek, levelezés és különböző iratok.] 40575. doboz. No. 861–913. Briefe an Peter Koháry 1616–1632.

³ Itt három tekercsen találjuk meg a Koháry–Coburg család leveles anyagának fennmaradt részét MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm Nr. 40575, Nr. C 1228, Nr. C 1229.

⁴ A Habsburg–oszmán diplomáciatörténeti és történeti békekutatás vonatkozásában legújabbban, a teljesség igénye nélkül lásd: Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János: *Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során*. Aetas, 33. évf. (2018) 4. sz. 108–124.; uők: *Kommunikation und Nachrichtenaustausch – Verhandlungsstrategie der habsburgischen Seite bei der Friedensverhandlung von Szöny 1627*. Chronica, 19. évf. (2019) 113–140.; uők: *Válogatott források, 151–203.*; uők: *A Janus-arcú diplomata. Marino Tudisi raguzai kalandor életútja supplicatioja tükrében*. Levéltári Közlemények, 89. évf. (2020) 85–102.; Cervioğlu, Mahmut Halef: *The Peace Treaties of Gyarmat (1625) and Szöny (1627)*. Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 3. évf. (2016) 2. sz. 67–86.; Cziráki Zsuzsanna: „Mein gueter, väterlicher Maister” – Wissenstransfer unter kaiserlichen Gesandten an der Hohen Pforte in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Chronica, 19. évf. (2019) 42–83.; uő: *Habsburg-oszmán diplomácia a 17. század közepén.: Simon Reniger konstantinápolyi Habsburg rezidens kinevezésének tanúságai (1647-1649)*. Századok, 149. évf. (2015) 4. sz. 835–871.; Juhász Krisztina: „...gyümölcse pedig semmi nem volt”, 353–366.; Kármán Gábor: *Zülfikár aga portai főtolmács*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 54–76.; Marton Gellért Ernő: *On the Question of the Negotiations Between the Habsburgs and the Ottomans at Szécsény and Buda (1628) through Palatine Miklós Esterházy's letter to the head of the Hungarian negotiators*. Rocznik Przemyski, vol. 55., Historia, vol. 22. (2019) 1. füzet, 79–91.; uő: *Three Hungarian Diplomats' Emissary Diaries – A Comparative Analysis of Emissary Diaries of János Rimay, Gáspár Tassy and Mihály Tholdalagi in the Context of the 1627 Peace Treaty of Szöny*. Prace Historyczne, vol. 147/148. (2020–2021) (megjelenés alatt); Papp Sándor: *A pozsareváci békekötés és a magyarok*. Aetas, 33. évf. (2018) 4. sz. 5–19.; uő: *A török béke kérdése a Dózsa-féle parasztháború idején*. In: Egyed Emese – Pakó László (szerk.): *Certamen III. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. Kolozsvár, 2016. 229–243.; uő: *Az Oszmán Birodalom, a Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia kapcsolattörténete a békekötések tükrében (Vázlat és adatbázis)*. Aetas, 33. évf. (2018) 4. sz. 86–99.; uő: *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1621)*. Századok, 145. évf. (2011) 4. sz. 915–973.; uő: *Osmanische Funktionäre im Informationsnetz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Reniger (1649–1666)*. Chronica, 19. évf. (2019) 24–41.; uő: *Petition by Rebel Hungarian Nobles for Complete Submission to the Ottoman Porte (1672)*. In: Fodor Pál et al. (szerk.): *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday*. Budapest, 2019. 437–457.; Strohmeyer, Arno: *Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben: A konstantinápolyi Habsburg diplomaták esete*. Történelmi Szemle, 59. évf. (2017) 2. sz. 177–198.; Szabados János: *A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme”. Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága: Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 77–92.; uő: *Habsburg–Ottoman Communication in the Mid-17th Century – The Death of Imperial Courier Johann Dietz. A Case Study*. Osmanli Aras-tirmalari, vol. 54. (2019) No. 2. 119–140.; Tóth Hajnalka: *A vasvári békekötésig vezető út. Oszmán–*

munka elemeként. Az alább közölt tizenégy levél nem csupán Esterházy Miklós levelezését egészíti ki, hanem Koháry Péter vicekapitány diplomáciai működésének újabb exemplumát is adhatja. Koháry Péter – több mint két évtizeden keresztül érsekújvári vicekapitány – teljes levelezése mindmáig kiadatlan, az utolsó szisztematikus, Koháryt a forrásközlés homlokterébe állító gyűjtemény 1911-ben jelent meg Komáromy András gondozásában.⁵

Az 1606. évi zsitvatoroki béke – legalábbis papíron – viszonylagos nyugalmat teremtett Magyarországon. Innentől kezdve az oszmán és a Habsburg uralkodók egyenlő feleknek ismerték el egymást.⁶ A Habsburg–oszmán békék sorában új fejezet kezdődött, módszertani és kronológiai szempontok alapján az 1606–1664 közötti békéket a békekötések negyedik csoportjába sorolhatjuk.⁷ Erre az időszakra egyébként öt olyan békefolyamat és békekötés esik, amelyek magyar területen, Komárom közelében zajlottak,⁸ és amelyek létrejöttéért a mindenkori magyar nádor, valamint a helyi oszmán méltóságviselők voltak felelősek.⁹

Az alább közölt levelek címzettje, csábrági Koháry Péter (1564–1632)¹⁰ 1611 és 1632 között látta el hivatalát a katonai közigazgatásban mint érsekújvári vicekapitány, valamint Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány-helyettes. Pályáját Hont vármegye

Habsburg diplomáciai lépések a béke megújítására, 1662–1664. In: Tóth Ferenc – Zágórhidi Czigány Balázs (szerk.): *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke / La bataille de Saint Gotthard et la paix de Vasvár: Oszmán terjeszkedés – európai összefogás / Expansion ottomane – Coopération européenne.* Budapest, 2017. 319–338.; uő: *Mennyit ér egy magyar lovas hadnagy? Egy rabkiváltás története diplomáciatörténeti kontextusban a 17. század közepéről.* Századok, 152. évf. (2018) 2. sz. 247–284.; uő: *Roma çasarıyla şevketli padişahumuzun sulh [u] salahı olub – The two Ali Pashas of Temeşvar on the Habsburg, Hungarian and Ottoman Frontier at the Time of the Rákóczi War of Independence.* In: Fodor Pál et al. (szerk.): Şerefe, 459–479.; uő: *The circumstances and documents of the Peace of Vasvár.* Archivum Ottomanicum, vol. 34. (2017). 243–256.; Würflinger, Christoph: *Die Verschlüsselung der Korrespondenz des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Alexander von Greiffenklau zu Vollrads (1643–48).* Chronica, 19. évf. (2019) 6–23.; J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): *Az oszmán–magyar kényszerű együttélés és hozadéka.* Piliscsaba, 2013.; Nagy Zsuzsanna: *Bethlen Gábor külpolitikája és a francia diplomácia a harmincéves háborúban (1619–1629).* PhD disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem (a továbbiakban: PPKE), Történettudományi Doktori Iskola (a továbbiakban: TDI), Budapest, 2020.

⁵ Komáromy András: *Koháry Péter érsekújvári kapitány levelei Thurzó György nádorhoz 1611–1616.* Hadtörténelmi Közlemények, 12. évf. (1911) 1. sz. 77–109.

⁶ Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Kommunikáció és híráramlás*, 110.

⁷ A békék feltárásának eltérő módszertani eszközkészlete és a békék jellege, jellegzetességei alapján Papp Sándor az alábbi öt periódust különítette el: 1. a 15. sz. elejétől 1519-ig; 2. 1528–1540; 3. 1540-tól a tizenöt éves háború kitöréséig; 4. 1606-tól 1664-ig; 5. A vasvári békétől (1664) 1791-ig (zsisztovói béke). Papp: *Az Oszmán Birodalom*, 86–99.

⁸ 1606, 1618, 1625, 1627, 1641–1642; Marton Gellért Ernő: *On the Question of the Negotiations Between the Habsburgs and the Ottomans*, 80.

⁹ Ezen békék közös jellemzőire lásd: Papp: *Az Oszmán Birodalom*, 91–92., 95–99.

¹⁰ Életére és tevékenységére lásd: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 151–203.; uők: *Kommunikáció és híráramlás*, 108–124.; uők: *Kommunikation und Nachrichtenaustausch*, 113–140.; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 6. köt. Pest, 1860. (a továbbiakban: MCs) 288–294.; ifj. dr. Reiszig Ede: *A Koháryak (Richter Ede adatainak felhasználásával).* In: Borovszky Samu (főszerk.): *Magyarország vármegyéi és városai.* (a továbbiakban: MVV) Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Budapest, 1906. 454–477. A teljes levelezés kiadása még nem történt meg, bizonyos részeit közli: Komáromy: *Koháry Péter*, 77–109.; Salamon–Szalay (szerk.): *Galántai gróf Eszterházy Miklós*. 1–3. köt.; Stessel József: *Adatok az 1628. évi szécsényi alkudozás történetéhez*. 1–2. Magyar Történelmi Társ., 4. sor. 3. köt (1902) 430–452., 481–510.; Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 151–203. Stessel József nem közölte a szécsény–budai területvita idején keletkezett levelezésből Esterházy

jegyzőjeként kezdte, de a tizenöt éves háború (1591/93–1606) idején már karddal szerzett érdemeket magának. A bécsi béke (1606) idején királyi biztos volt, 1608-ban pedig tagja annak a küldöttségnek, amely a koronáért Prágába ment. Az érsekújvári vicekapitányi posztra Thurzó György nádor (1609–1617) kívánságára nevezték ki, amely hivatalt aztán haláláig töltötte be. Koháry Péter 1616-ban bárói rangot nyert. 1619–1621 között Bethlen Gábor fejedelem tartotta fogságban. 1618-ban, a komáromi béketárgyalások idején tárgyalóbiztos volt, majd az 1627-es ún. első szőnyi béke tárgyalása idején – Cziráky Mózes királyi személynök halála után – Esterházy Miklós nádor kérésére került a biztosok közé, a békekötés után pedig a szécsény–budai területvita főbiztosaként tevékenykedett.¹¹

A misszilisek feladói közül Esterházy Miklós – a levelek keletkezésének idején – 1622–1625 között Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitányként szolgált, 1625-től haláláig (1645) pedig a nádori tisztséget töltötte be.¹² Testvérei, Pál¹³ és Dániel¹⁴ is részei voltak a korszak katonai és diplomáciai eseményeinek.¹⁵

A közölt források közül négy levélnek Esterházy Miklós főkapitány a feladója (No. 1., No. 2., No. 3., No. 4.). Egy további levél (No. 5.) még a szőnyi békealkudozások kezdetét megelőző fegyverszünet aláírása előtt keletkezett. A béketárgyalások idejéről a Koháry család levéltárában nem maradt fenn olyan irat, amely az Esterházyaktól származna. Egy levél a nádortól érkezett, még a fegyverszünet idejéből (No. 6.), egy további pedig Esterházy Pál nógádi kapitánytól, de az már a Szőzónél folytatott tárgyalások lezárulta után íródott (No. 7.). A szécsény–budai területvita idejére esik a közölt misszilisek közül négy (No. 8–11.), a Budán aláírt megállapodás utánra pedig, de ahhoz szervesen kapcsolódva egy további levél (No. 12.), ezeken kívül egy 1630-ból (No. 13.) és egy másik 1632-ből (No. 14.), Koháry Péter halálának évéből maradt fenn.

A levelekben érintett főbb témák a következők: kisebb-nagyobb afférok a hajdúkat illetően (portyák stb.); a pestis megjelenése; katonák, hadak vezénylése, átcsoportosítása; len-

Miklós nádor válaszait, ám megadta azok akkori levéltári helyét. Ezen válaszokból az egyiket lásd: Marton: *On the Question of the Negotiations Between the Habsburgs and the Ottomans*, 79–91.

¹¹ A területvitára lásd: Stessel: *Adatok az 1628. évi szécsényi alkudozás történetéhez*, 430–452., 481–510.

¹² Nádorrá választásáról annak másnapján, 1625. október 26-án beosztottját külön levélben értesítette (Nr. 4.).

¹³ Báró Esterházy Pált (1587–1645) már 1606-ban Kassán találjuk a béke ügyén dolgozók között nagybátyja, Illésházy István oldalán. 1618-ban – ahogy Esterházy Dánielt is – aransarkantyús vitézzé avatták, 1619-ben pedig bárói rangot nyert. 1620-ban Bethlen Gábor oldalán állt, 1623-tól nógádi várkapitányként tevékenykedett. 1633-tól 1645-ig – éppen Koháry Péter utódként – Dunán inneni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány-helyettes volt, 1639-től érsekújvári vicekapitány is. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 272.; Esterházy János: *Az Esterházy család és oldalágainak leírása*. Budapest, 1901. 244–247.

¹⁴ Esterházy Dániel (1585–1654) életére, illetve Miklós és Dániel levelezésére lásd: Juhász: *Esterházy Dániel és Esterházy Miklós levelei*, 175–204.

¹⁵ Esterházy Miklós gróf tudatosan és módszeresen igyekezett megalapozni és megszilárdítani a család pozícióját a Magyar Királyságban vezető szerepet betöltő arisztokrata családok között. Ehhez nemcsak familiárisaira volt szüksége, hanem olyan személyekre is, akik feltétel nélküli lojalitást tanúsítottak iránta. A testvéreibe vetett bizalom, a kölcsönös lojalitás nemcsak a családi, hanem a közügyek, a katonai és diplomáciai színtereken is fontosnak bizonyult. Ezt jól példázza, hogy Miklós nádor testamentumának végrehajtásában fia, az ifjú László gróf felügyeletében Dánielt komoly *feladattal* bízták meg. Marti Tibor: *Gróf Esterházy László (1626–1652). Fejezetek egy arisztokrata család történetéhez*. PhD disszertáció. PPKE TDI Budapest, 2013. passim.

gyel katonák, csapatok beérkezése az országba (amiben a harmincéves háború éppúgy közrejátszott, mint a Habsburg–oszmán határ biztosításának kérdése; továbbá megemlítendő, hogy III. (Vasa) Zsigmond mindkét felesége Habsburg–házi hercegnő volt, így a meggyőződéses katolikus, svéd származású uralkodó a lengyel rendekkel szemben, a Habsburg–ház pedig külső ellenségeivel szemben talált szövetségesre); várkatonák ellátása, zsoldja és az ezzel kapcsolatban előforduló problémák; Damásd vára és más várak hovatartozásának ügye, valamint várak visszavétele, átadása; ingyenes, ok nélküli robotoltatás; szécsény–budai területvita (a szőnyi béke értelmében külön bizottságokra bízta a határ megállapításának, falvak adóztatásának és hovatartozásának kérdését – ezek a tárgyalások zajlottak 1628–1629-ben Szécsényben, majd Budán).

A jelen forrásközlés egy készülő nagyobb munka egyik fejezete, amelynek célja egyrésről Koháry Péter teljes levelezésének kiadása, másrésről pedig Koháry levelezésén keresztül az 1627. évi szőnyi békekötés folyamatának vizsgálata, különös tekintettel a szécsény–budai területvitára. A leveles anyag kiadása mellett, hogy hozzájárulhat a tárgyalási folyamat mind teljesebb rekonstruálásához, segítségére lehet egy monografikus feldolgozásnak is. Ez utóbbihoz szolgálhat adalékokkal az iratanyag adatbázis-alapú rendezése, amelyben a békekötési folyamatot *network*-alapú elemzés tárgyává tehetjük a kommunikációs csatornák feltárásával és a részt vevő személyek, illetve szerepük meghatározásával. Az adatbázisépítés tekintetében is egy nagyobb egységhez kapcsolódik a Koháry Péter-levelezés: az ún. első szőnyi béke adatbázisa közel 2500 rekordot tartalmaz (levelek és levélemlítések adatait egyaránt). Egyelőre az adatbázis(ok) kvantitatív elemzésekhez szolgáltatott alapot, a későbbiekben mindkét adatbázis segítségével kvalitatív elemzésekre is sor kerül.¹⁶

A szövegközlés elveiről

A kora újkori magyar nyelvű szövegek kiadására többféle szabályzat is készült az elmúlt években, évtizedekben,¹⁷ de mindezüdig nem alakult ki róla konszenzus. A jelen szövegközlés az MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport által kidolgozott közlési elveket követi.¹⁸ Fontos megjegyezni, hogy esetünkben nem nyelvészeti, nyelvtudományi célú, filológiai, hanem történeti, történettudományi célú szövegközlésről van szó.

Általánosan elfogadott a történeti szövegek részleges modernizálása, tehát a betűhív átírat helyett a szövegek közlése a nyelvi és dialektológiai sajátosságok megtartására ügyelő,

¹⁶ A *network*-alapú elemzésre legújabban lásd: Juhász Krisztina: *Ego-network of István Bocskai in the light of his Correspondence (1576–1598)*. Prace Historyczne, vol. 147/148. (2020–2021) (megjelenés alatt) A kvantitatív elemzésre lásd: Brandl–Göncöl–Juhász–Marton–Szabados: *Válogatott források*, 151–203.; uők: *Kommunikáció és híráramlás*, 108–124.; uők: *Kommunikation und Nachrichtenaustausch*, 113–140.

¹⁷ Bak Borbála: *A XVI–XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései. Ajánlás a magyar nyelvű források közreadásához*. Fons, 7. évf. (2000) 1. sz. 91–137.; Tuszor Péter (szerk.): *„From kegyelmednek, mint igaz magyar igaz magyarnak...” Lippay György veszprémi és egri püspök, esztergomi érsek levelei magyar arisztokratákhoz, nemesekhez, 1635–1655*. Budapest, 2015. LI–LIV.; Lymbus. *Magyarságtudományi Forrásközlemények*, 1. évf. (2003) 372–377.

¹⁸ Tóth Hajnalkával és Juhász Krisztinával jelenleg is dolgozunk az említett tudományos átírási szabályzaton, emellett egy a felsőoktatásban is használható paleográfiai segédlet készítésére is vállalkoztunk Papp Sándor kutatócsoport-vezetővel együtt. Ezen munkák várhatóan 2020–2021-ben fognak megjelenni. A szövegközlés elveivelhöz segítséget nyújtott még Glück László Esterházy Miklós és Murteza pasa magyar nyelvű levelezésének kiadására vonatkozó javasolt szabályok című, kéziratban lévő munkája; Papp Sándor: *A Sárközyek. Egy magyar származású francia államférfi családjának története a 18. század végéig*. Szeged, 2012. 81.

hangalakkövető átírásban történik. A modernizálás – szemben a betűhív átírással – segíti a gördülékeny megértést. Ez utóbbit szolgálja az eredeti szövegekben előforduló elválasztások jelölésének elhagyása éppúgy, mint a szövegek központozása, ami a ma érvényben lévő akadémiai helyesírás¹⁹ szabályait követi, figyelmet fordítva arra, hogy ahol csak lehetséges, az eredetileg használt központozási jelek (például zárójel) megmaradjanak. A szövegbe zárójel csak akkor kerül, ha az az eredetiben is szerepelt, a gondolatjelek használatát mellőzi a jelen kiadás. Az utóbbi helyett az átírásban vesszőt alkalmazunk.²⁰ Az egybe-, illetve különírás kérdésében is a ma használatos helyesírási szabályok az irányadók. A szövegközlés az egyértelmű rövidítéseket (például „kgd” – „kegyelmed”) jelzés nélkül oldja föl, ahogy a nazális rövidítésekkel (például „tudvá[n]” – „tudván”) is hasonlóképpen jár el. Tekintettel a kor nyelvhasználatának sajátosságaira, a latin nyelvű részek „érintetlenül” maradnak, vagyis a címzések és megszólítások azok formuláris jellege miatt az eredeti alakban szerepelnek, ebben az esetben azonban a rövidítések feloldásának jelzésével (például „Magco Dno” – „Mag[nifi]co D[omi]no”). Ez azt is jelenti, hogy az elírások és/vagy hibásan szereplő szóalakok a szövegközlésben megmaradnak, itt a jelentés mellett a helyes írásmód is lábjegyzetbe kerül (például „en secretali” – helyesen így: in secreto (lat.) – ‘titokban’).²¹ A továbbiakban a latin nyelvű részek a humanista átírás szabályait követik.

A kis- és nagybetűk esetében a magyar helyesírás jelenleg érvényben levő szabályai az irányadók, így nagy kezdőbetű csak mondatkezdő pozícióban, továbbá tulajdonnevek esetében szerepel – a megszólítások (például kegyelmed), valamint az ünnepek nevei (például húsvét, karácsony) egyaránt kis kezdőbetűvel kezdődnek. A tulajdonnevek (földrajzi és személynevek), valamint az azokból képzett melléknevek az eredeti alakban szerepelnek, ezek az első előfordulásuk lábjegyzetben kapnak feloldást, illetve magyarázatot, a településnevek esetében a ma használatos alak megadásával (például „Esterhazy” – „Esterházy”; „Posony” – „Pozsony, napjainkban: Bratislava (Sk)”). A tulajdonnevekhez kapcsolódó toldalékok viszont modernizálva, a mai magyar helyesírás szabályait követve szerepelnek a szövegben.

A modernizálás érinti a dupla magánhangzókat (például: „eo”, „eö”) és a kiejtést nehezítő alakokat (például „tewrek” – török, továbbá a különleges karaktereket („w” → ‘v’/‘u’; „v” → ‘v’/‘u’; „w” → ‘ü’; „y” → ‘i’, ‘y’ (‘i’) stb.). A fentiek alapján a „teorökwł irt” – „törökül irt”, míg a „ualamelyk” – „valamelyik” alakban fog szerepelni. Az ékezetek a kiejtés időtartamának vonatkozásában (a–á, e–é stb.) a dokumentumokban következtelenül szerepelnek, azok átírása a mai helyesírás szabályait követik, ez azonban a szövegek archaikus jellegét és a nyelvjárási sajátosságokat nem érintik, így például a „vigezes” – „vigezés” (de nem végezés), a „-rul”/„-rül” pedig „-rül”/„-rül” (nem „-ról”/„-ról”) lesz. A modernizálás érinti a „cz”, „ch” „ts” betűkapcsolatokat is, ezek kiejtés szerint, a mai helyesírást követve szerepelnek (például „czaszar” – „császár”; „chalard” – „csalárd”); ugyanígy érinti az ún. „néma h”-t is, így a „megh” – „meg”, „jrh” – „ír” alakban szerepel. Ezek mellett a zöngés–zöngétlen mássalhangzók (például b–p, g–k stb.) elírása – kivétel az értelemzavaró elírás (pl. bor > por) – megmarad, ahogy a nyelvjárási sajátosságra visszavezethető alakok írásmódja (például depatalalizáció: „karácson”, „kapitán”) is. A szövegekben a bég szó következetesen „bék” alakban

¹⁹ MTA helyesírás, 12. kiadás. helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12 (letöltés: 2020. máj. 30.)

²⁰ Glück: *Esterházy Miklós és Murteza pasa*, 1. alapján.

²¹ A latin szavak és kifejezések jelentésének megadása elsősorban az alábbi munkák alapján történik: Finály Henrik: *A latin nyelv szótára*. Budapest, 1884. (Reprint: 2002., 2005.); Kovács Béla (szerk.): *Syllabus latino–hungaricus*. Eger, 1990.; Makkai László (összeá., bev. és jegyz.): *Bethlen Gábor krónikásai*. Idegen szavak jegyzéke. Budapest, 1980. 271–277.; Makkai László: *Bethlen Gábor emlékezete*. Idegen és magyarázatra szoruló szavak jegyzéke. Budapest, 1980. 307–315.

szerepel, és mivel az értelmezést nem zavarja, az eredeti alakban megmarad. A mássalhangzó-kettőzések esetében a jelenleg érvényben levő helyesírási szabályok az irányadók, így azok írásmódja – a kiejtés időtartamát tekintve – modernizálandók (például „hatalmas” – hatalmas, „passa” – pasa).

A jelen kiadás esetében a levelek címzését nem közlöm, mivel a címzett minden esetben ugyanaz a személy, Koháry Péter, és a címzésekben lényegi eltérés csak az adott időszakban viselt hivatalokban figyelhető meg, más fontos tartalmi elemet nem hordoznak. A külföldön található, idegen kéztől származó megjegyzések – kivétel a későbbi, feltételezhetően 19. századi iratrendezési szándékkal rávezetett dátumok, tartalmi kivonatok – a dokumentum fejlődéséhez kapcsolódó lábjegyzetbe kerülnek.

A dokumentumok fejlődésére a címzett neve nem kerül bele, mivel a jelen forrásközlésben minden esetben ugyanaz a személy. A feladó neve is csupán egyetlen esetben tér el: a No. 7. dokumentum esetében Esterházy Pál, míg az összes többi esetében Esterházy Miklós a feladó. A fejlődésben a feladó neve után a keltezés helye és ideje szerepel, majd ezt követi a levéltári jelzetek megadása.

Jelen forrásközlésben az iratokhoz nem kapcsolódik sem rövid, sem hosszú regeszta. Ennek két oka van: egyrészt a 17. századi magyar nyelvű, fentebb részletezett elvek szerint modernizált szövegek jól érthetők, másrészt pedig viszonylag rövid szövegekről van szó, amiket bő jegyzetapparátussal láttam el.

FORRÁSKÖZLÉS²²

1.

Esterházy Miklós, Bécs, 1623. június 5.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 875
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 875*

Mag[nífi]ce d[omi]ne amice observandissime

Salutem et servitii commendation[em]. Vettem az kegyelmed levelét. Az mi az gi-öngiosy²³ sokadalom dolgát illeti: bizony dolog, hogy nem örmest hallom, és utánok kell lenni. Lehetetlen, hogy valamelyet meg nem találának benne, és ugyan exemplumot²⁴ kell statuálni, mert ez nem jó dolog, hogy ők cselekedjék, az rossz emberek, és más büntelen szenvedjen értek. Az vármegyét²⁵ is nem árt megtalálni felőle, hogy holmi, afféle csavargó latrok volnának, kerestetnék föl ők is, nem illendő ezekét elszenvadni. Írjon azért kegyelmed oda be is,²⁶ legyenek vesztességel,²⁷ kikerestetjük az latrokat, és el nem szenvedjük általán fogvást nekik.

²² Az átiratokban előforduló bizonytalan olvasatú részeket később a Besztercebányán megtalálható eredeti iratok megtekintése után lehet csak pótolni. A jelen kiadás készítésekor a 2020-as pandémia miatt – előzetes terveimmel ellentétben – erre még nem nyílt lehetőségem.

²³ Gyöngyösi; Gyöngyös (H)

²⁴ exemplum (lat.) – 'példa'

²⁵ Gyöngyös Heves vármegyéhez tartozott. Török Kálmán: *Gyöngyös*. In: MVV. Heves vármegye. Budapest, 1909. 111–143.

²⁶ Az eredetiben áthúzva: ot[t].

²⁷ Értsd: maradjanak vesztég, ne tegyenek semmit.

Bethlen fejedelem²⁸ híreit halljuk mink is sokképen, ki azt hordozza, hogy megholt, s ki pedig hogy hadakozni készül. Souago²⁹ azt tartja felőle, hogy mint szintén az róka, holtta tette magát, és szintén most akarja valamely gonosz szándékját véghez vinni. De valamint s valahogy legyen, az mi dolgunk vigyázás.

Ím, én is ide, az mint lehet, érte vagyok, de immár, az mint megírtam kegyelmednek, Szent Háromság napig³⁰ innéd el nem mehetek, mivel az több consiliarius urak³¹ is följönnek, és közönséges³² akarattal végezünk országunk állapotjáról. Annak utána mindjártást hazamegyek, és otthon sem késem, hanem mentest megyek alá, az pénz is elkészül akkorra.

Gall Peter³³ uram levelét vettem, azt írja ő is, hogy megholt volna Bethlen fejedelem. De volna nekünk is talán oly barátunk ott, az ki megírta volna postán eddig, ha és így volna, nem kell hinnünk, hanem mindenfele vigyázásban kell lennünk.

Damasdra³⁴ és nem egyébire, az mint megírtam volt kegyelmednek, vagyon bizonyosan az szándék, azért szükséges, hogy mind Szeógiénből³⁵, Palankból³⁶ és Nogradból³⁷ is húsz-húsz gyalog menjen oda, és szorgalmatos vigyázás legyen reá.

Hogy kegyelmed búzát oszto[tt] vitézek közből, nem bánom, sőt, ugyan meg is írtam volt kegyelmednek, hogy adjon nekik búzát az innepre.

[1u] Az pestis, csuda dolog, hogy ismét grasszálni³⁸ kezdett, azért az mint annak előtte, most is szintén úgy, vigyázásnak kell reá lenni, hogy ne hatalmazzék³⁹ igen el. Az asszonyembered felől én itt elindítottam az tractát⁴⁰ az török követekkel⁴¹. Császár⁴² Gall⁴³ uram által talán efficiálhatik⁴⁴ valamit, érte leszek.

²⁸ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629)

²⁹ Sóvágó János (?–1638 előtt) testvérével, Gergellyel együtt 1633-ban megkapták Vizsolyt királyi, valamint 1635-ben Darát (Szamosdara, ma Dara (Ro)) nádori adományként. Sóvágó János a tizenöt éves háborúban Győr visszafoglalásánál (1598) is jelen volt. 1538-ban a nádor már a néhai Sóvágó János leszármazottait erősítette meg birtokaikban. Vende Aladár: *Szatmár vármegye községei*. In: MVV. *Szatmár vármegye*. Budapest, 1908. 58.; Szirmay Antal: *Szatmár vármegye' fekvése, története, polgári esmérete*. 2. köt. Buda, 1810. 205.; Künstlerné Virág Éva: *Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II/2. 1635–1640*. Nyíregyháza, 1997. 118–119., 121–122.

³⁰ Pünkösöd utáni első vasárnap. Itt: 1623. június 11. (naptarak.com/naptarak_katolikus_mozgo# (letöltés: 2020. máj. 21.))

³¹ Értsd: tanácsos urak, tanácskozó urak. A konkrét személyek nevének megállapítása folyamatban van.

³² Értsd: közös.

³³ Gáll Péter, illetve Gál Péter (nagykomáromi) komáromi főkapitány-helyettes (1624–1626). 1625-ben, a gyarmati béketárgyalások idején II. Ferdinánd a tárgyalóbiztosok közé jelölte. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 285.; Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Statensabteilungen, Türkei I. Kt. 110. Konv. 1. (1625. I–VI.) fol. 194.: archives.hungaricana.hu/hu/lear/BecsSeg/59324 (letöltés: 2020. máj. 30.).

³⁴ Damásd, Damásd vára a mai Ipolydamásd (H) határában található.

³⁵ Szógyén, ma Svodín (Sk).

³⁶ 1575-ben Drégely község temploma körül a törökök palánkot építettek, amit Új-Drégelynek, majd később Palánknak neveztek. MVV. *Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város*. Budapest, 1906. 39.

³⁷ Nógrád vára, Nógrád község (H).

³⁸ grassor (lat.) – ‘garázdálkodik, pusztít, elharapózik’

³⁹ Értsd: hatalmasodjék.

⁴⁰ tracto (lat.) – ‘tárgyal, értekezik’

⁴¹ Személyük jelenleg nem azonosítható.

⁴² II. Ferdinánd német-római császár (1619–1637), magyar (1619–1637) és cseh (1617–1637) király

⁴³ Gáll Péter

⁴⁴ efficio (lat.) – ‘véghez visz, kieszközöl’

Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben!
 Viennae⁴⁵ 5 Junii A[nn]o 1623⁴⁶
 Mag[nif]icae dominus vestrarum amicus ad serviendum

P. S.⁴⁷ Példa levén előttem, én idején akarok minden occasiora⁴⁸ végezni, tettenek mindenféle való dispositioikat⁴⁹, nyugodni már nem hagyom őket.

Tegnapelőtt érkezett négyezer lengyel hadunk is Moruaban⁵⁰, Nikisporgnál⁵¹ vadnak, az német hadak is mind készen vadnak már, többire leszen magunk nemzetéből is hadunk. Nyakamra, ha lehet, Betlen⁵² uramat bizony nem várom, hanem eleiben [igye]keznénk menni. Ám meglátj[a] azért az rosszak, ha ugyan el akarnak veszni, vesszenek el!

Interim⁵³ mindazáltal nagy, nil[u]alat⁵⁴ érthetünk, csendességben köll lennünk.
 Comes N[icolaus] Esterhazj⁵⁵ m[anu] p[ropria]

2.

Esterházy Miklós, Bécs, 1623. június. 11.

ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 876
 MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 876

Magnifice D[o]m[in]e et amice observandissime

Salute ac servitii n[ost]ri com[men]dationen. Az kegyelmed levelét vettem, melyből mit írjon, megértettem, együtt az Bosniak uram⁵⁶, Földuary⁵⁷ és az több uraimék⁵⁸ is. Hihető bizony, hogy az elmúlt rajtok esett dolgot akarja az török megtromfolni, ki felől palatinus urammal⁵⁹ mindjárt szemben lettem, s beszélgettem. Megparancsolta, hogy az ű gyalogi⁶⁰

⁴⁵ Bécs (A)

⁴⁶ pünkösdhétfő

⁴⁷ Másik kéz által írva.

⁴⁸ occasio (lat.) – ‘ok, alkalom’

⁴⁹ dispositio (lat.) – ‘rendelkezés, intézkedés’

⁵⁰ Morvában, azaz Morvaországban. Morvaország, ma Morava (Cz), történelmi régió a mai Csehország keleti részén.

⁵¹ Nikolsburg, ma Mikulov (Cz).

⁵² Bethlen Gábor

⁵³ interim (lat.) – ‘közben, eközben’

⁵⁴ Bizonytalan olvasat.

⁵⁵ galántai gróf Esterházy Miklós

⁵⁶ Bosnyák Tamás (magyarbéli), 1607-től füleki kapitány (még 1629-ben is), 1609-ben II. Mátyás bárói rangra emelte, később királyi tanácsos, valamint Hont vármegye főispánja lett (1617–1630). 1631 júniusában felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitánnyá nevezték ki, de hivatalát soha nem töltötte be. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 273.; *Magyar életrajzi lexikon*. Online változat: www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bosnyak-tamas-baro-74D87/ (letöltés: 2020. máj. 30.). Lásd még: Matunák Mihály: *A magyarbéli Bosnyák-család története*. Körmöcbánya, 1895.

⁵⁷ Személye jelenleg nem azonosítható.

⁵⁸ Személyük jelenleg nem azonosítható.

⁵⁹ Id. Thurzó Szaniszló nádor (1622–1625), lásd: Fallenbüchl Zoltán (összeá.): *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár*. Budapest, 2002. 374.

⁶⁰ Értsd: gyalogjai.

közül mindjárt százat, jót válogassanak ki, az kiket az szükség hova kívánni fogja, oda vitetheti kegyelmed. Sőt, ha szintén Damasdban költettik is, oda is bevigye. Tudom, oly állapattal s fizetéssel bocsátatja el úkegyelme, az ki mellett ott lehetnek, míg az szükség kívánni fogja.

Az maga[m] cselédét is haza kászálódttam⁶¹ volna, ha reá érkezhett volna, s ezután is, ha ugyanazt fogja kívánni az szükség, elbocsátom őket. Írtunk az végekhez közel lakó vármegyéknek is, hogy legyenek valami népbeli segítséggel. Kegyelmed küldözze el mindjárt őket! Magam is, Isten velem lévén, dolgaimat végezem itt, semmit sem késem, kegyelmetekhez sietek. Interim legyen szorgalmatos vigyázásban kegyelmetek!

Tartsa meg Isten kegyelmeteket jó egészségben!

Datum Viennae, die 11 Junnii Anno 1623

P. S. Ha valamit ezek rablani igyekeznek, az török es⁶² felesen gyúlne essze⁶³, igen jól meg köll látni, ha bele kapható ember, hogy valamint, hasznot akarván tennünk, nagyobb kárt ne tegyünk.

Tudom ebben való Bosniak úr szokását, de az mennyire lehet, igen jártasnak köll ezekben lennünk. [1v] És okot is újat⁶⁴ semmire nem köll adni, hanem csak legyen jó vigyázásban kegyelmetek, és ha úgy jün, hogy győzedelmet remélhetné, ember rajtok ütetlen el nem köll őket bocsátani. Hol pedig erőnk felett lesznek, magunkot ne precipitalliu⁶⁵, noha, ha várat szab vagy próbál,⁶⁶ ott csak kevés segedelem is sokat segít, abban az mit mívelhetünk, mindent míveljünk.

Írtunk az itt való török⁶⁷ követtel is az vezérnek⁶⁸, hogy vesztegségben legyenek,⁶⁹ de mi ugyan vigyázunk. Ha pedig az uraimnak ki köllene menniek valamely fele, erős feníték⁷⁰ alatt meg köll hadni az uraimnak, hogy az szegénységet ne vesztegessék szokások szerint, hanem jó vigyázással, csendesen legyenek.

Kiken mind legyen az kegyelmed jó gondviselése! Én ott nem lehetvén, s nekem is pedig mindjárt írjon kegyelmed! Ha kívántatik, im, készen mind az lengyel, s mind az német had határunkban, s élhetünk azoknak is szolgálatjukkal.

M[agnifíce] d[omine] v[estrarum] amicus ac serviendum Comes N[icolaus] Esterhazy m[anu] p[ropria]

⁶¹ Kászálódik, azaz szedelődzködik, készülődik, itt értsd: készülődttettem.

⁶² Értsd: is.

⁶³ Értsd: össze.

⁶⁴ Bizonytalan olvasat.

⁶⁵ Praecipitare (lat.) – ‘sietni, elkapkodni’, értsd: magunkat ne sietessük.

⁶⁶ Bizonytalan olvasat.

⁶⁷ Előtte áthúzva: „ke”.

⁶⁸ Szúfi Mehmed budai pasa (negyedszer, 1622. október vége – 1623. szeptember utolsó harmada), lásd: Gévy Antal: *A budai pasák*. Bécs, 1841. 28.

⁶⁹ Értsd: maradjanak veszteg.

⁷⁰ Értsd: fenyték, fenyegetés.

3.

Esterházy Miklós, Kismarton, 1624. február 2.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 878
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 878*

Magnifice d[omi]ne et amice observandissime

Salute[m] ac servitii nostri com[m]en[dati]on[em]. Kegyelmednek viszont kétrendbeli leveleit vettem, az egyik 26 s az másik 27 Januarii költ, s én is immár kegyelmednek, az mióta eljöttünk onnét, Výcharbohl⁷¹, négy ízben írtam.

Az egyik, az kit megvittek kegyelmednek, s az másik, az kit Bechból⁷² írtam, s az vővari katonától küldtem meg, harmadikot Nagy Gieörgitől⁷³ küldtem, s az negyedik ez. Hogy penig megvitelek ennyire haladott, egyébre nem ítélnem, hanem az időnek kegyetlen voltának, de remélnem, hogy ha oddig⁷⁴ meg nem vitték is, rövid nap megviszik őket.

Az leveleket is megadá, az kiket kegyelmed fölküldött, értem az töröknek csalárdságát, s az bizon dolog még avval, meg nem ijedünk, mert talán miérettünk jobbkor el nem kezdheti az török velünk, mind⁷⁵ most, mert csak könnyű lengyel hadunk is vagyon húszezer, az kit harmad- avagy legfőljebb negyednap alatt szintén odavihetünk.

Az mi penig Bosniak uram dolgát illeti, minthogy őkegyelme igen szorgalmazza az mátkájának⁷⁶ haza vitelét, s az farsang is már igen rövid, megengedtem őkegyelmének, hogy ki- jöjjön csak, és jól disponallia⁷⁷ az vár állapotját.

Nemigen tartok Reotj Vrbantól⁷⁸, mert ha szintén Betlennel meg nem békélttünk is, de vagyon módunk benne, hogy őkegyelmét karddal is bevihetjük Fülekben. Az Vizkeletivel⁷⁹ való dolgot, az búza ügyét kegyelmed mégis ne hagyja, hanem ugyan importune⁸⁰ s oportune⁸¹ is szorgalmazza, hogy most az jó úttal hordathassuk be. Hogy az szegény Soo vago Janos⁸² beteg, bizony dolog, igen bánom, de Isten akaratjáról nem tehetek, hanem kérem kegyelmedet, hogy az miben kívántatik vele való jótettünk, kegyelmed az mi képünkben ne hagyja nyavalyást, igen kedvesen intsük kegyelmedtől.

Az másik levelében írja kegyelmed, hogy az fejedelem⁸³ elment Bezterczeről⁸⁴, és hogy az bányákkal rútol bánt. Hihető bizony, hogy nem épített, mert őneki, az latornak⁸⁵ csak az az

⁷¹ Újvár, Érsekújvár, ma Nové Zámky (Sk).

⁷² Bécs, Wien (Au)

⁷³ Nagy György személye jelenleg nem azonosítható. Tholdalagi Mihály a szőnyi béketárgyalások idején írt követnaplójában az 1627. június 13-i dátum alatt említ egy Nagy György nevű váradi katonát. Salamon Ferencz: *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*. Pest, 1867. 84. Feltételezésem szerint a két személy azonos lehet.

⁷⁴ Értsd: addig.

⁷⁵ Értsd: mint.

⁷⁶ Bosnyák Tamás felesége, Zádory Kata, lásd: MCs. 2. köt. Pest, 1858. 204.

⁷⁷ dispono (lat.) – ‘rendez, elrendez, intézkedik, rendezkedik’

⁷⁸ Róti Urbán/Orbán, személye jelenleg nem azonosítható.

⁷⁹ Vizkelety Mihály, személye jelenleg nem azonosítható. Nagy Iván a 17. század első harmadában két Vizkelety Mihályról tesz említést. MCs. 12. köt. Pest, 1865. 237.

⁸⁰ importune (lat.) – ‘nyersen, ridegen’

⁸¹ opportune (lat.) – ‘előnyösen, kedvezően’

⁸² Sóvágó János

⁸³ Bethlen Gábor

⁸⁴ Besztercebánya, ma Banská Bystrica (Sk).

⁸⁵ Bethlen Gábor

ő dolga, hogy ne építsen, hanem rontson. És hogy megszédte az bányáknak hasznát, abban sem kételkedem, mert az ő állapota s telhetetlensége nem különb, mint az pokol torka. Kiért bizony el köll hinnünk, hogy annál is tüzes, Isten neki.

[1v] Megadák az hajdúkapitány levelét is, melyet késedelem nélkül oda föl is megküldök, vegyék eszekben ebből is latorságát s pogánságát annak az hitetlennek. Kegyelmed azért mindjárt írn az elpártolt végházakban is, hogy az pogán ellen értsenek egyet velünk.

Hogy penig német gyalogot küldhetnék oda, nem látom módját, hogy úk oda valók volnának, hanem kegyelmed az Forgach uram⁸⁶ gyalogit küldje be, s az mellett jobban értekezvén mindjárt írn kegyelmed Challoközben⁸⁷ az Nagi Gieörgi[nek] és Bona Jakabnak⁸⁸, vagyon immár ott közel háromszáz lovasunk, s itt is vagyon Roika⁸⁹ táján hétszáz, s mindjárt vittén köll vinni is oda, szintén az orrok eleiben ökök, s azon vagyunk, hogy Nittrara⁹⁰ is szállítunk valami ezer embert. S talán úgy adja az Isten, hogy viszont megszégyenülnek az Damasd kívánsága mellett, kit minden úttal meg is oltalmazunk. Csak kegyelmed legyen szorgalmatos vigyázásban, hogy az pogány gyülekezetet értsük, s lehessünk mi is készen, akármi könnyen lehetünk most ellenek, az végbelieken kívül, ezer lóval, jó, nyugodt vitézekkel. Az mint Isten tudnunk adja, oltalmazzuk vérünkkel is szegény hazánknak bástyáját, ha ő, az áruló lator⁹¹ az pogánnak ígéri is. Kiből igen nyilván kitetszik az én ő felőle való tetszésem, hogy az pogánnál is alább való lator, mert az körösztségnek színe alatt pogánságot visel, az kivel többet árt az körösztségnek egy nyilvánvaló pogánnál.

Írtam az eztergami béknek⁹² is, az kit Nagi Gieörgi vitt el, kegyelmed annak páriáiából⁹³ megérti, mit írtam, ha ugyan elkezdik velünk, mi is, Isten velünk levén, s az mint tudnunk adja, bánjunk velek, kegyelmed sietve küldje meg neki, oly embertől, hogy választot⁹⁴ is hozzon.

Végezetre, mit írtam Nogradban öcsém uramnak⁹⁵ és Fülekben is, kegyelmed azokat is küldje meg!

Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben!

Datum in arce nostra Kis Marton⁹⁶, die 2 Februarii A[nn]o 1624

Mag[nifi]ce d[omine] v[est]r[arum] servitor et amicus benevolus Comes N[icolaus] Esterhaj de Galantha m[anu] p[ropria]

Az németek insolentiáiról⁹⁷ etc. valami particularék⁹⁸ etc. írjon ínnem. Az tizedes is megholt, úgy értem, az, kit megváltak volt.

⁸⁶ Forgách Miklós (ghyemesi), felső-magyarországi főkapitány-helyettes (1622–1624). Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 274.

⁸⁷ Csallóköz, ma Žitný ostrov (Sk).

⁸⁸ Bona (Bóna) Jakab, személye jelenleg nem azonosítható.

⁸⁹ Rajka (H)

⁹⁰ Nyitra, ma Nitra (Sk).

⁹¹ Bethlen Gábor

⁹² Esztergomi bég, a levél keletkezésének időpontjában hivatalban levő bég nevére jelenleg nincs adatunk.

⁹³ Értsd: párjából (itt: másolatából).

⁹⁴ Értsd: választ.

⁹⁵ Esterházy Pál (1587–1645), Esterházy Miklós és Dániel testvére, ekkor Nógrád várának kapitánya. Esterházy: *Az Esterházy család*, 244–247.

⁹⁶ Kismarton, ma Eisenstadt (A).

⁹⁷ insolentia (lat.) – ‘szokatlanság’

⁹⁸ particularis (lat.) – ‘részletes’

4.

Esterházy Miklós, Sopron, 1625. október 26.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 881
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 881*

Mag[nifi]ce domine et amice nobis observan[dissi]me

Salutem et servitii nostri commendation[em]. Az mint ennek előtte is megírtuk vala kegyelmednek, ide, az ország gyűlésére az uraim majd minden szokás kívől, kisebbben, hogysen mint kívántatott volna, gyűltenek bé. Kiknek késedelmes öszvegyülekezések miatt még eddig az országos dolgozhoz nem kezdhattunk, hanem mindeneknek előtte kiadván öfölsége⁹⁹, az mi kegyelmes urunk propositioit¹⁰⁰. Az státusok is azt kívánták, hogy az szokás szerént (az előbbeni palatinusunkat¹⁰¹ Isten kiszólétván ez világból) öfölsége kegyelmesen nevezze s candidálna¹⁰² az urak közöl oly személyeket, az kik közöl választhatnának magoknak palatinust. Melyet öfölsége is kegyelmesen megselekedvén az ország supplicatiojára¹⁰³, im tegnap, nem tudom, ha szerencsénkre-e avagy szerencsétlenségünkre, csaknem majd mind unanimesi voto et sufragiis¹⁰⁴ engemet választanak palatinusoknak, melyre igazán írjuk kegyelmednek, hogy magunkra nézve úgy mentünk, mint az tűzre, de Isten rendölését meggondolván benne, s az közjóhoz készséggel való szolgálándó igyekezetemet is, melyet eddig sem vontam meg akármi szükségében is szegény hazánknak, nem vonogathattam magamot előtte. Noha bizony, ha az ország így reá nem erősétette volna magát, volt volna elegendő ratiónk, az kikre nézve ez mostantól tovább haladhatott volna.

Így lévén is annak okáért az dolog, én mindazonáltal, mint ennek előtte, ezután is kegyelmed jóakarója maradok, s mivel még az generálisságot¹⁰⁵ öfölségének nem resignáltam¹⁰⁶, vagyon azért gondom kegyelmedekre, s azt resignalván is, nem leszen kegyelmedek elfeledékenységben nálunk, hanem nőttedvén dolgainktól ebben az állopotban is bemegyünk kegyelmedek közé.

Búcsózván az vitézlő rendtől, s complacalván¹⁰⁷ ökegyelmedeket, hogyha az elmúlt zúrzaros időkbén úgy nem kedveskedhettem volna [iv] ökegyelmedeknek, az mint talán ökegyelmedek kívánta volna, úgy hozván magával az közjónak való szolgálatunk.

Ez mellett megadták az kegyelmed levelét, együtt az budai vezér¹⁰⁸ levelével, ki, ha mind úgy volna az, mint ír, nem volna gonosz, de az az ő természetek, hogy ha mit érnek hízelke-

⁹⁹ II. Ferdinánd.

¹⁰⁰ propositio (lat.) – ‘előterjesztés’

¹⁰¹ ld. Thurzó Szaniszló

¹⁰² candidatio (lat.) – ‘jelölés’

¹⁰³ supplicatio (lat.) – ‘kérvény, könyörgés’

¹⁰⁴ Egyhangú szavazással és tetszéssel.

¹⁰⁵ Esterházy Miklós „dunáninenni” kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány volt 1622–1625 között. Utóda erdódi gróf Pálffy István lett, aki hivatalát 1626–1644 között töltötte be. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 271.

¹⁰⁶ resignare (lat.) – ‘lemond, átad’

¹⁰⁷ complacere (lat.) – ‘tetszik’

¹⁰⁸ Szúfi Mehmed pasa (ötödször, 1623. október 5. – 1626. augusztus közepe), lásd: Gévay: *A budai pasák*, 28.

désekkel, el nem hallgatják. S értem, az szegény német vitézlő rend elnyomorodott és sanyarodott, mindöket is, kit bizony bánok. Ím, azért proponáltam¹⁰⁹ őfölségének, s eléggé exaggeáltam¹¹⁰, s itt levén az német kapitán¹¹¹ is, neki is sollicitattam¹¹², s váltig ígérk ugyan magokat, hogy mindeneknek előtte az végek szükségét akarják tollálni¹¹³, de ez ideig az sok hadak miatt, melyekkel minden országi raknak őfölségének, nem lehetett¹¹⁴, az kik, tudja kegyelmed, mint az több mindent megéreztének. S az németek felől is azt végeztem őfölségénél, hogy ha az ország admittálja¹¹⁵ őket, s az mostani állapotban maradhatnak meg, Morua Orzágh¹¹⁶ tart continue¹¹⁷ kétezer gyalogot, az melynek hóruul hóra megfizetnek, s hópénzeknek felét profontol¹¹⁸ adják meg, s felét pénzzöl menstruatim¹¹⁹, s azok közül ezeket be, kihozván az mostaniakat, várunk köll azért már az országunk gyűlésének kimenetelétől.

Az mi pengig az kegyelmed följövetelét illeti, mivel most az hírek is megcsöndesedtenek, ha ugyan meg köll lenni, azon leszünk, hogy aláküldjük Forgach uramat, s őkegyelme legyen addig heltartó, kiben kegyelmed informátus lehet, őkegyelme alámenvén.

Most több, mit írjak, nincsen, hanem Isten akarattjából az új hivatalom is kívánván, ezután is lészen [2r] kegyelmetekre gondviselésünk.

Isten éltesse kegyelmedet!

Datum Soprony¹²⁰, die 26 Octobris A[nno] 1625

M[agnifice] d[omine] v[estrarum] amicus benevolus ad serviendum

P. S. Kegyelmed az vezér levelét ne késlelje megküldeni neki!

Comes N. Ezterhajz de Galantha m[anu] p[ropria]

5.

Esterházy Miklós; Kelt: Pozsony, 1626. 09. 01.

ŠA BB Kohary–Coburgovské archívy. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 862

MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 862

Magnifice domine et amice nobis observand[issim]e

Salute[m] ac servitii nostri debita[m] commend[ationem]. Miben legyen dolgok azoknak az hitvány és alkalmatlan vgody¹²¹ s deuechery¹²² hajdúknak, az kik felől kegyelmed ír, ért-

¹⁰⁹ propono (lat.) – ‘eléad valakinek valamit’

¹¹⁰ exaggero (lat.) – ‘kiemel’

¹¹¹ Hans Breuner, 1606–1633 között győri végvidéki főkapitány. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 277.

¹¹² sollicitare (lat.) – ‘szorgalmaz, sürget’

¹¹³ tollál – ‘megszüntet; eltöröl; felfüggeszt’

¹¹⁴ Felülről betoldva.

¹¹⁵ admitto (lat.) – ‘jóváhagy, elfogad’

¹¹⁶ Morvaország, történelmi régió, ma Csehország keleti részén.

¹¹⁷ continuo (lat.) – ‘folyamatosan’

¹¹⁸ Prófont vagy prófont: különleges eljárással készült hosszúkás, barna kenyér, amelyet a legénységi állományú katona kincstári élelmezésének részeként kapott. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Online változat: www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezozotara-1BE8B/p-44572/profont-467A6/ (letöltés: 2020. máj. 30.)

¹¹⁹ havonként

¹²⁰ Sopron (H)

¹²¹ ugodí, Ugod (H)

¹²² devecseri, Devecser (H)

jük. Kik, jóllehet, méltó büntetéseknek elvé[telére]¹²³ érdemesek lehetnek volna, de látván az kegyelmed mellettek való írását, arra nézve, s nem magukra tekintvén, ím, meghattuk komaromý¹²⁴ kapitánnak¹²⁵, hogy elbocsáttassa őket. S minthogy, az mint értjük, gonosz cselekedeteknek okai csak valami ketteje vagy három köztök, az kik arra vitték az többit is, hogy mások példájára azok büntetés nélkül ne maradjanak. Ím, Horuat Ferenczet¹²⁶ aláküldöttük Komaronban¹²⁷, hogy igen szorgalmatosan inquiráljon¹²⁸, és az latorságnak indétóját kitálván közölök, azt meg is büntettesse, vagy ott Komaronban, avagy Vjuarban, és az többit elbocsáttassa.

Ez mellett, az mi az várasok ott levő gyalogjának dolgát illeti, bizony dolog, hogy ha volna mód benne, hogy megfűzethetnének nekik, igen jó volna ez mostani állapotjára nézvéen szegin hazánknak, de akár mondjuk s akár ne, látja kegyelmed maga is ezeknek az várasoknak mostani kimondhatatlan nagy ínségeket, az kire nézve nincs módunk benne, hogy arra erőltessük most őket. Hanem mégis légyen azon kegyelmed, hogy rendöltessék¹²⁹ valami prófunt nekik, és osszon valami heti pénzt is közikben, az kit mi kegyelmünknek még reá teszünk ezután az várasokkal, csakhogy az gyalogságnak ne szegjék kedve szintén, hanem ez ennihány nap legyenek ott benn, ennek az tractának nyóc nap alatt alkalmasint vége szakad, s azután megmutatja az idő, mit köllessék cselekednünk.

Továbbá, ím, Bosniak uramnak is írtunk egy levelet, ki ugyan derék dologból áll. Kegyelmedet is kérjük, hogy küldje oly alkalmatossággal alá, hogy valamint az [Iv] ellenkezőknek kezekben ne akadjon, kiről írtunk Palffy uramnak¹³⁰ őkegyelmének is, hogy alá küldje, s az egyéb itt való dolgokrul is, kiket tudnak, hogy kegyelmeddel fog őkegyelme közleni.

Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben!

Datum Posony¹³¹, die 1 Septembris A[nn]o d[omi]n[i] 1626.

Mag[n]i[ce] do[minus] vestrarum amicus benevolus ad serviendum Comes N[icolaus] Ezerhazy de Galantha m[anu] p[ro]pria]

6.

Esterházy Miklós, Kismarton, 1627. február 10.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 885
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 885*

Magnifice domine et amice nobis observan[dissi]me

Salutem et servitii nostri debita[m] commen[dationem]. Az kegyelmed 2 huius¹³², Vjuarból nekünk írt levelét megadáék, s értjük, hogy kegyelmed az kastélyok visszafoglalására elküldött, ki igen jól esett, mert ugyanis az tractában nem az volt, a mi célunk, hogy azokat

¹²³ Bizonytalan olvasat, sérült az irat.

¹²⁴ komáromi, Komárom (H)

¹²⁵ Ernst von Kollonitsch, hivatalban 1625–1639 között, lásd: Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 284.

¹²⁶ Horvát Ferencz személye jelenleg nem azonosítható.

¹²⁷ Komárom

¹²⁸ inquirō (lat.) – ‘nyomoz’

¹²⁹ Értsd: rendeltessék.

¹³⁰ Pálffy István

¹³¹ Pozsony, ma Bratislava (Sk).

¹³² huius mensis (lat.) – ‘e hónapj’

valami nagy solennitással¹³³ és ötőlök való várásunk után foglaltunk volna vissza, hanem mindjárt az diplomák communicatioi után. Ez pedig nemcsak Betlennel való végezésünkre¹³⁴ értetett, hanem az törökre is, s mégis csudáljuk, hogy az a lator és rossz vezér így viszállkodván Damasdot meg nem remittálta¹³⁵, kiről írván neki azt is igen nyilván megírtuk, hogy mi addig az commissarius¹³⁶ urakat az vélek való tractára alá nem bocsátjuk, valamíg Damasdot nem remittálják. Várunk azért immár, onnét micsoda választot fog levelünkre adni, s ahhoz képest kölletik osztán abbéli dolgunkot is rendölnünk.

Az mi ez mellett a' bujjak¹³⁷ kapitánságot illeti, bizony dolog, nem csuda, hogy az emberek afféle kapitánságokat magok nem sollicitálnak¹³⁸, mint régenben, mert az nagy fizetlenségtől irtóznak. Ír azért minekünk Bosniak uram is egy ott lévő emberről, az kire most is bízták az várat és magokat is az ott levő vitézlő rendek, kit mi nem ösmerünk, mindazáltal kegyelmek ott jobban végre emvén, voltaképpen annak az jámbornak azt köll promoveálni¹³⁹ arra az tisztre. Íránk az vármegyékre is a gratuitus laborról¹⁴⁰, melyben elhittük, sok akadályokkal fogják magokat az vármegyék mentegetni, elpusztulván ez mostani zúrvarba[n], de mindazáltal az mit vonhatunk rajtok, vonjunk, s egyébaránt is azon leszünk, hogy meg ne fogyatkozzunk se szegín hazánknak, se pedig amellet kegyelmednek.

Csak Isten egészségünköt megadja, mely már ez két-[lv]-három nap alatt jobbadkán¹⁴¹ kezde lenni, s hisszük Istent, hogy jobban meggyarapodik naponként. Az kit, mit magunkra nézve, nem különben az kegyelmednek és az köznek jónak való szolgálatunkra nézvéen is kívánunk, hogy Isten megadván, meg is tartsa.

Isten éltesse kegyelmedet is jó egészségben!

In arce n[ost]ra Kismarton, die 10 Febr[uarii] 1627

Mag[nifi]co d[omino] v[est]rarum ser[vitor] et amicus benevolus Comes N[icolaus] Esterhaj de Galantha m[anu] p[ro]pria]

7.

Esterházy Pál, Nógrád, 1627. október 1.

ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 886

MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 886

Sp[ectabil]is ac mag[nifi]ce d[omin]e et comp[aratis]sime mihi confiden[tiss]ime ser[vit]orum meor[um] paratiss[imum] commen[dationem].

¹³³ solennitas (lat.) – ‘ünnepélyesség’

¹³⁴ Az 1626. december 20-án létrejött pozsonyi békére utal.

¹³⁵ remitto (lat.) – ‘átenged’

¹³⁶ commissarius (lat.) – ‘tárgyalóbiztos’

¹³⁷ Buják vára (H)

¹³⁸ Az 1618–1619-es országgyűlésen Buják várával annak düledező állapota miatt foglalkoztak. Pest–Pilis–Solt vármegye jegyzőkönyveiben is az olvasható, hogy a vár rossz állapotban volt. A vár később Bosnyák Tamás birtokába került. Dr. Reiszig Ede: *Nógrád vármegye története 1867-ig*. In: MVV. *Nógrád vármegye*. 421.; Kiss Anita – Schramek László Péter: *Pest–Pilis–Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Kiegészítő kötet 1625–1715; 1728*. Budapest, 2006. 19.; Kiss Gábor: *Varak, várkastélyok, várhelyek Magyarországon*. Budapest, 1984. 276.

¹³⁹ promoveo (lat.) – ‘előmozdít’

¹⁴⁰ gratuitus labor (lat.) – ‘ingyen munka’

¹⁴¹ Jobbad, értsd: jobbacskán. Szabó T. Attila (szerk.): *Erdélyi magyar szótörténeti tár*. 5. köt. Budapest–Bukarest, 1993. 1005.

Az kegyelmed levelét, uram, tegnap estve az rabbal együtt meghozták vala szolgálaim.

Ma ismét három szolgálomat küldém Wáczá¹⁴², és onnét Budára is, ha még ott érnék az egri pasát¹⁴³, kinek, azt értettem, hogy az bosznaj¹⁴⁴ pasaságot ígérték, és az mohácsi béknek¹⁴⁵ az egri pasaságot, de nem vagyok szintén bizonyos benne.

Tegnap az marosi bírák¹⁴⁶ azt izenték vala, hogy az bosznaj basa¹⁴⁷ aláment, és ugyan Budáról izenték, mint szemmel látott dolgot, de nemigen hihetem, mert több emberim is vigyáznak reájok, s másonnét nem értettem. Még¹⁴⁸ tegnap voltak nálam az ráczkevek¹⁴⁹, és azok általjöttek az táboron. Mihelt bizonyost értek, azonnal tudtára adom kegyelmednek. Egy részént szolgálaimat is ehhez képest küldém alá.

Ma negyednapja jött vala, ím egy pribék, ki cheh¹⁵⁰ fi, Babilonia¹⁵¹ alatt is oda volt tavaly, sokat tud beszélni, jó szerrel az szerént jött ki. Ma ismét az két olaszok jövének ki, de én semmit nem tudék tőlök érteni, mert ők sem tudnak más nyelven, s mi sem az ő nyelveken senki. Ím, mind az hármat fölküldtem kegyelmedhez, értekezzék ki tőlök.

Petneházi Jstván¹⁵² is volt Budán, és keveset késett, haza sietett, nem tudni, miben járt. Betlen Jstván¹⁵³ vagyon Wáradon¹⁵⁴, magát várták oda, de minthogy meg lett az békesség, elmúlatja immár. Az fizetés immár alég¹⁵⁵ jut, uram, eszünkben is, elkezdjük három esztendő alatt felejteni. Talán most mind palatinus uram¹⁵⁶, generális uram¹⁵⁷ [is ott fenn]¹⁵⁸ lévén megszereztek, de én is ezek opinioján¹⁵⁹ vagyok, hogy az prágai s az impériumi ott költi azt el.

¹⁴² Vácra, Vác (H)

¹⁴³ Az ekkorra már véget érő szőnyi békealkudozás idején az egri pasát Mehmednek hívták. Salamon: *Két magyar diplomata*, passim.

¹⁴⁴ boszniai

¹⁴⁵ Jelenleg személye nem beazonosítható.

¹⁴⁶ Jelenleg személyük nem beazonosítható.

¹⁴⁷ Az 1627-es év folyamán a boszniai pasa személye változott. Tholdalagi Mihály többször említi név nélkül a boszniai pasát. Salamon: *Két magyar diplomata*, passim.

¹⁴⁸ Javítva erről: „Magha”.

¹⁴⁹ Ráckeve (H)

¹⁵⁰ Értsd: cseh.

¹⁵¹ Babilon, az egykori város romjai Hilla (Irq) közelében fekszenek.

¹⁵² Petneházy István, a borosjenői vár kapitánya, Bethlen Gábor befolyásos embere. Vende Ernő: *Szabolcs vármegye kiváló szülöttei*. In: MVV. Szabolcs vármegye. 1900. 546.; Thaly Kálmán: *A Petneházy-család származékrendje*. Turul, 2. évf. (1884) 2. sz. 49–50.

¹⁵³ Bethlen István (iktári), Bethlen Gábor öccse, 1630–1632 között váradi főkapitány. Pálffy: *Kerületi és végvidéki főkapitányok*, 285. Esterházy: *Az Esterházy család*, 286.

¹⁵⁴ Wárad, Nagyvárad, ma Oradea (Ro).

¹⁵⁵ Értsd: alig.

¹⁵⁶ Esterházy Miklós

¹⁵⁷ Pálffy István

¹⁵⁸ Feltételezett olvasat.

¹⁵⁹ opinio (lat.) – ‘vélemény’

P.S. Édes komám uram, ennek előtte is kegyelmedre bízom vala az én kevés soki¹⁷⁶ emberimet. Nem tudom, kicsoda akaratjából, ezen pusztá, nyomorult és vetetlen állapotokban is katonákat szállítottak reájok, ki miatt sem ennékem, sem magoknak semmi dolgot nem tehetnek, és tavaly sem vethetvén, most is vetetlen maradnak. Rút dolog, az mint cselekszenek rajtok! Kegyelmedet, édes komám uram, igen kérem, szállítsa el tőlök másová, és legyen minden oltalommal nékik! Tudja azt kegyelmed, mind kegyelmednek, s mind másunknak, az kik ennyi fizetlenséggel híven szolgálunk, mely nehéz csak kicsin panasza is az szegény jobbágnak szolgatársainkra etc.

Az nagy esőben ezeket az szegény pribékeket nem küldhetem, uram, el ma. Ím, most, későn estve adák szolgálaim levelét bé az másban, kit Wáczott írnak. Az bék¹⁷⁷ igen ajánlotta barátságát, és kész is lett volna alákísértetni szolgálaimat, de azt mondotta, hogy mihelt reggel az budai kaput megnyitják, bizonyosan Erdeliben¹⁷⁸ az fejedelemhez indul az egri basa, az wáci komornyikjánál¹⁷⁹ ott nem érik. Én is visszahívatom őket.

8.

Esterházy Miklós, Biccse, 1628. március 8.

ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 888

MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 888

Magnifice domine et amice nobis obser[vandissi]me

Az mi rendelésünk ellen tett változtatása az commissio¹⁸⁰ dolgában, Pálffy uramra nézve nem tagadhatjuk, hogy mi se érzենék, hogy egyszer kegyelmesen annualván¹⁸¹ őfelsége az arról való végezésnek, hogy mi hivatalunk legyen az új commissariusok elrendelése az holdolt¹⁸² faluk dolgában, s azoknak való instructio¹⁸³ adás[a]. S azt mi véghez vivén, és írván őfelségének felőle. Hírünk nélkül megváltoztatta rendelésünket. De azt ítéjük, hogy onnét is lett, mivel generális uram¹⁸⁴ mentegette magát mind ott fenn, s mind mielőttünk, hogy ő nem érkezhetik arra, s azért delegálta őfelsége kegyelmednek, [–]kin¹⁸⁵ hogy törődjék mostan őkegyelme¹⁸⁶ Pálffy uram. Értem az maga írásából is, de mi megírtuk neki, hogyha az[t]¹⁸⁷ becstelenségnek kell tartani, nem őkegyelme, hanem mi tarthatjuk annak. Minket illetvén inkább, mint őkegyelmét, de az őfelsége kegyelmes tetszése ellen mi, szolgák levén, mit mivelhetünk, noha ugyan expostulálkodtunk¹⁸⁸ azért felőle.

¹⁷⁶ Értsd: sóki, Sók magyar falu, Nyitra vármegye. Magyarsók (Šok) ma Szelőce község (Selice) (Sk) településrésze.

¹⁷⁷ Jelenleg személye nem beazonosítható.

¹⁷⁸ Értsd: Erdélyben.

¹⁷⁹ Jelenleg személye nem beazonosítható.

¹⁸⁰ commissio (lat.) – ‘bizottság’

¹⁸¹ annuo (lat.) – ‘jövőhagy’

¹⁸² Értsd: hódolt.

¹⁸³ Értsd: instrukció.

¹⁸⁴ Pálffy István

¹⁸⁵ Gyűrődés, feltételezett olvasat.

¹⁸⁶ A szécsény–budai területvita főbiztosa Habsburg-részről Koháry Péter volt.

¹⁸⁷ Gyűrődés, feltételezett olvasat.

¹⁸⁸ expostulo (lat.) – ‘követel, igényt tart, panaszt tesz’

Azonban kegyelmed készüljön hozzá aprónként, s az mi [r]equisitumok¹⁸⁹ kelletnek, intimálja¹⁹⁰ azt is kegyelmed [-]’¹⁹¹, minthogy ír is őfelsége kegyelmednek felőle. Az beadásakor, hogy annyival jobb móddal legyen az is, azt vélem, ugyanott kelletik magának is lenni, generális uramnak. Nem árt mindazáltal tudakozni arról is kegyelmeteknek. Mivel [mo]n[d]tuk¹⁹² az magok dolgában is szorgalmazni őket, török deák felől is írtunk volt, és alá fogj[á]k küldeni.

[1v] Az mi Szombatba¹⁹³ való menetelünk mikor lehessen, magunk sem tudjuk. Úgy rendeltük volt, hogy ez héten vagy a másikon induljunk meg, de az kisfiamat kiveré az himlő, és gonoszul vagon miatta.

Anélkül is penig vadnak apiok körülünk, minthogy mind atya, mind doctor, mind gondviselő magam vagyok köztük, nem hagyhatom őket, hanem meg kell várnom, mire fordul az gyermek állapata, s ha alá kelletik mennem, hírré adom idején kegyelmednek, és talán az több tanácsurakban is fogok valahányat odahívatnom, némely dolgok felől való consultatióra¹⁹⁴.

Isten kegyelmeddel!

Datum Bichae¹⁹⁵ 8 Martii 1628

Mag[ni]f[ic]o d[omi]no v[est]ra[rum] ser[vit]or] et amicus paratis[sim]us] Comes N[ic]olaus] Ezterhazj de Galantha m[anu] p[ro]pria]

9.

Esterházy Miklós, Biccse, 1628. március 23.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archívy. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 889
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 889*

Magnifice domine et amice nobis obser[vandissime]

Salute[m] et servitor[um] nostr[um] parat[issimum] commen[dationem]. Az kegyelmed levelét elvettük, s mit írjon légyen az holdoltság dologáról, értjük, s azt is, hogy az kapuchi basák¹⁹⁶ is elérkeztenek, ki igen jó volna, ha már valami [folyamatát]¹⁹⁷ is[?]’¹⁹⁸ vehetne. De úgy látjuk, hogy az is nehezen kezdődik addig el, az míg az végezésnek confirmatioját¹⁹⁹ igazán meg nem hozzák. S nyilván el is higgye kegyelmed, hogy másutt jár azoknak az embereknek elméjek az dolgokban, az kiről Isten szemben juttatván kegyelmetekkel, többet szólunk, most azt levelünkre nem levén időnk hozzá, hogy bízzunk. Az mi Nitra vármegye²⁰⁰ dologát illeti, mi azt is értjük, mit írjon az költség nem adásáról, de mivel okát nem írják meg minekünk²⁰¹, miért nem ad, viszont ír[tun]k nekik, meglátjuk, mivel fogják magokat

¹⁸⁹ requisito (lat.) – ‘kérelem, kereset’

¹⁹⁰ intimatio (lat.) – ‘hivatalos értesítés, közlés’

¹⁹¹ Gyűrődés, olvashatatlan.

¹⁹² Gyűrődés, feltételezett olvasat.

¹⁹³ Nagyszombat, ma Trnava (Sk).

¹⁹⁴ consultatio (lat.) – ‘tanácskozás, megbeszélés’

¹⁹⁵ Biccse, Nagybicse, ma Bytča (Sk).

¹⁹⁶ Értsd: kapudzsi basi.

¹⁹⁷ Bizonytalan olvasat.

¹⁹⁸ Bizonytalan olvasat.

¹⁹⁹ confirmatio (lat.) – ‘megerősítés’

²⁰⁰ Nyitra vármegye

²⁰¹ Felülről betoldva: „minekünk”.

[men]teni²⁰², s arról is tudósítjuk ezután kegyelmeidet. Ez[után] [mint]hogya²⁰³ az Balasa András²⁰⁴ szolgálait megragadtatta kegyelmeitek, az [--]²⁰⁵ jól őket, s az kik ott vadnak, jó őrizet alatt legyenek, s azt, az kit ide hoztak, mi jobban megexemináltatjuk²⁰⁶, amég látjuk, ha vétkesek, kik, ha abban találatnak, exemplumot köll statuálni.

Az commissio dolgában pedig, hogy azok az emberek ilyen késedelmet csinálnak, eléggé nem csudálhatjuk, az ki felől már ezelőtt is írtunk ennihánszor, s mi mindjárt ismét íruk, s nem hagyjuk őket szorgalmazás nélkül. Meglátjuk, mit akarnak azaránt is.

Végezetre, az tatárok levágása is nem jól esett, mert effélével mind csak ok adatik az egyenetlenségre, s kiváltképpen az mostani állapotban igen diligenter omni[u]m advertáljon²⁰⁷ azért kegyelmeitek, s ha valahol kézben akadnak azok az latrok, meg is büntesse őket.

Itt mi igen elkésénk, csak számtalan galibáink vevén környül bennünket, és [iv] apró gyermekéink²⁰⁸ is betegesek levén, s az miatt útra nem volt bátorságos indulnunk, jobban adván azért Isten már, itt nem késünk, hanem megindulunk, és Kismarton felé megyünk, Isten velünk levén.

Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben!

In arce n[ost]ra Bichensi²⁰⁹, die 23 Martii 1628

Mag[nifi]co d[omino] v[estrarum] amicus benevolus ad serviendum Comes N[Nicolaus]
Ezterhajz de Galantha m[anu] p[ropria]

P. S. De minek előtte innét megindulunk, írunk kegyelmednek, hogy kegyelmed elénkben jöjjön Zombatban²¹⁰. Igen szükséges dologról való beszélgetésink lesznek kegyelmeddel.

10.

Esterházy Miklós, Nagyszombat, 1629. március 30.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archivy. Rodový archiv Koháry–Coburgov. Č. I. No. 896
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 896*

Mag[nifi]ce domine et amice nobis obse[rvandissi]me

Ím, Tar Mihált²¹¹ odabocsátottam Tassihoz²¹² Budára, írván az vezérnek is, ha lehet,

²⁰² Feltételezett olvasat.

²⁰³ Elmosódott. Feltételezett olvasat.

²⁰⁴ Balassa András, a Balassa (Kékkői és Gyarmati báró és gróf) család tagja, Hont vármegye későbbi főispánja (1643–1657). ifj. dr. Reiszig Ede: *Hont vármegye nemes családjai*. MVV. Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. 1906. 425.

²⁰⁵ Olvashatatlan.

²⁰⁶ examino (lat.) – ‘vizsgál’

²⁰⁷ diligenter (lat.), omnium (lat.), adverto (lat.) – ‘figyelmesen, gondosan mind az összeset’; értsd: ‘mindegyiket, az összeset büntesse meg’

²⁰⁸ Értsd: gyermekeink.

²⁰⁹ Biccse

²¹⁰ Nagyszombat

²¹¹ Tar Mihály Esterházy Miklós nádor familiárisa volt, részt vett a szőnyi béketárgyalásokon, ahol többekkel együtt a nádor képviselőjét látta el. Tholdalagi Mihály még 1627. április 26-án Bethlen Gábornak írt levelében is említést tett róla. Salamon: *Két magyar diplomata*, 44.

²¹² Tassy Gáspár Esterházy Miklós nádor titkára volt, részt vett a szőnyi béketárgyalásokon, követnaplóját Salamon Ferenc tette közzé. A szécsény–budai területvitában is érintett volt, a hódolt falvak ügyében folytatott tárgyalást, amit az ő és Muharrem szolnoki bég által aláírt megállapodás zárta le 1629. április 6-án. Salamon: *Két magyar diplomata*, XXXIX–XLIV., 183–242.; Brandl–Göncöl–

s meg is legyen penig, adjon kocsit az Vyvarba kegyelmeteknek, valami kalmár kocsiján menjen egyenesen Eztergomra, mivel igen siető[s] a dolog.

Isten kegyelmeddel!

Tyrnauia²¹³ 30 Martii 1629

Mag[nif]ice d[omine] v[estrarum] amicus et serviendum Comes N[icolaus] Ezterhazj m[anu] p[ropria]

P. S. Kegyelmed pörét ígyen szorgalmazza küldeni érsek uram, akarom vala, ha hozzám jühet vala, kegyelmed kérem, küldje levelit ide interim kézben, nem fog, úgy látom, megkárosodni kegyelmed.²¹⁴

11.

Esterházy Miklós, Pozsony, 1629. április 4.

ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 897

MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 897

Mag[nif]ice domine amice nobis obse[rvandissi]me

Minthogy Tar Mihalt bebocsátván levén, írtam vala mindenekről Tassinak, nem akartam már írnom most néki, noha levelét vöttem volt még tegnapelőtt. Mindazáltal gondolván azt, hogy talán várni fogja arra az levelére való válaszungkat is, ím, írtunk valahány szóval neki.

Kegyelmedet kérem, küldje be valakitől késedelem nélkül, s bár úgy vinnék meg neki, hogy eszkebe se vennék, ha visznek-e levelet vagy nem, vagy ha megtudják is, nem gondolok azzal is. Megírtam mind most, s mind azelőtt, hogy érette legyen, ha mit concludálhat²¹⁵ velek, de hogy sokáig hagyja magát az végezés színe alatt eludálni²¹⁶, arra semmiképpen ne menjen, hanem búcsúzzék el, s jöjjön ki onnat.

Isten kegyelmeddel!

Posonj²¹⁷, 4 Aprilis 1629

Mag[nif]ice d[omine] v[estrarum] amicus ad servie[ndum] Comes N[icolaus] Ezterhazj m[anu] p[ropria]

Juhász–Marton–Szabados: *Kommunikáció és híráramlás*, 119.; Marton Gellért Ernő: „Szőnyből tudatjuk.” *Három magyar diplomata – Rimay János, Tassy Gáspár és Tholdalagi Mihály követnaplójának összehasonlító elemzése az 1627. évi szőnyi békekötés kapcsán*. In: J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): *Hétköznapi az oszmán uralom idején; egyén és közösség viszonya*. Budapest, 2020. (megjelenés alatt); Marton: *Three Hungarian Diplomats*, i. m.

²¹³ Nagyszombat

²¹⁴ 1629-ben iktatták be Koháryt végleg Szitnya és Csábrág birtokaiba, lehetséges, hogy arról az ügyről van szó.

²¹⁵ concludo (lat.) – ‘befejez, elhatároz’

²¹⁶ eludo (lat.) – ‘kijátszani valakit’

²¹⁷ Pozsony

Esterházy Miklós, S. l., 1629. június 11.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 898
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 898*

Mag[*ni*]fice d[*omi*]ne amice nobis obser[*van*]d[*issim*]e

Ha kegyelmeddel magával beszélhetek vala, mind az comissio dolga véget, s mind az végbelieknek füzetésekrül akarom vala, de az betegség elég mentség akármi dologban is. Isten kegyelmednek adjon jobb egészséget, kívánom!

Az relatiot²¹⁸ szorgalmasan megolvassom, s azután bővebben írok kegyelmednek felőle. Az bizony dolog, különböz az mi deák verziókn az originállal, az kit az törökök adtak. Nem tudom, mint alkudjuk essze²¹⁹, mindenütt ott az ő családságok. Én mindazonáltal el nem múlatom, hanem az mit legjobban föltalálók az dologban, azt mívelem, s írtam most is az vezérnek, de rövid nap magam emberét is küldöm be hozzája. Azonban, noha nem remélem, hogy semmit is próbáljon az török, jó mindazáltal az vigyázás, [*lv*] de erről írnom valamit az vármegyéknek, alkalmatlannak ítélem, mivel csak föllázajtanánk²²⁰ őket, s úgy az török követekek itten vannak, és vele[*k*] való végezésének reménségét is el ne vesse az vezér²²¹, nem ítélem, hogy semmit is tentáljon²²². Noha bizony dolog, emelkedett szemek, mert bizonyos, az Abassa bass[*áv*]al²²³ való végezések. Mindazáltal elég dolga vagyon még azon kívül is, az kire most készöl.

Az orátor békével ment be az Portára, s örömet is látták, s bemutatták az ajándékot²²⁴, s szemben is voltak az török császárral. Azt ítélik, hogy sokáig való késedelmek nem fog ott benn lenni. Tractálnak az dívánnal is, s hogy közel is vannak az végezésben, nekem maga mondta császár urunk, hogy jó végit várja.

Az végek fizetése miben legyen, írtam Palffi Istuan öcsém u[*ramnak*]²²⁵ felőle.

[*2r*] Kegyelmed írjon, ismég,²²⁶ kérem, s azt az rabot is, az kit, ím, odaküldtem, bocsássá az secretali²²⁷ be.

Isten kegyelmeddel!

Raptim²²⁸ 11 Ju[*ni*]²²⁹ 1629

M[*agnifice*] d[*omine*] v[*estrarum*] s[*ervi*]tor et amicus Comes N[*Nicolaus*] Ezerhajz m[*anu*] p[*ropria*]

²¹⁸ relatio (lat.) – ‘jelentés’

²¹⁹ Értsd: össze.

²²⁰ Értsd: föllázítanánk.

²²¹ Mürteza pasa

²²² tentamen (lat.) – ‘kísérlet, megkísérlés’, értsd: megkíséreljen.

²²³ Abaza Mehmet pasa (?)

²²⁴ Az eredetiben így: ainidékoth.

²²⁵ Bizonytalan olvasat. Betűhíven: eötsem. Az eő betűk alatt V, a következő rövidítés elé történő beszúrás miatt.

²²⁶ Feltételezett olvasat.

²²⁷ Helyesen így: in secreto (lat.) – ‘titokban’.

²²⁸ raptim (Lat.) – ‘sebtében, sietve’.

²²⁹ Helyesen így: Junii.

13.

Esterházy Miklós, Lakompak, 1630. augusztus 11.

*ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 906
MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 906*

Mag[nifi]ce d[omi]ne amice nobis obser[vandissi]me

Megírtam Palfi Istuan uramnak, hogy mindjártást bemenjen Vyuarba, minthogy kegyelmed betegeskedik. Bemenvén azért őkegyelme, conferáljon²³⁰ kegyelmeitek, és igen titkon, hogy sehol senki eszébe ne vegye.

Az közel való végházakból vitessen bizonyos számú gyalog[o]t és lovast Szeogiéhez²³¹, s künn, alkalmas helyen állassa lesbe őket! Éjjel küldök én is innét valami másfélszáz katonát, hadd lenne valami ötszáz lovas²³², és gyalog is valamennyi, reá kellene azt az csalárd, részeges kurvafiát, az eztergami béket²³³ és sereget venni.

Küldjön ki kegyelmeitek a dézsmára és takarásra, ha helybe lesz a vitézlő nép, s talám reájön az eztergami sereg, mert ezt ő nem intermittálja²³⁴, ezután is hogy dézsmát ne kívánjon a vitézlő néptől, akit soha meg nem adni, sem engedni nekik. Felette igen akarnám, ha lecsaphatnának benne számosan, talám tanulnának, másszor nem kell gondolni az Szeogiénből elvitt rabokkal is, hadd harácsolják bár őket. Ím, írtam most is a vezérnek, hogy ne titkolja, hanem adja tudtomra, ha nincsen-e kedvek az békességhez, mert ha így kezdenek cselekedni, amint az ő feljöveteletől fogva cselekedtenek, mi semmi úton el nem szenvedjük, hanem gondot viselünk a dologra.

[1v] Küldje meg kegyelmed ezt is, a levelet, s erre, az eztergamiak megtréfálására mennél jobban és [–]nál²³⁵ viseljen gondot együtt generális urammal²³⁶.

Isten kegyelmeddel!

In Lakompak²³⁷, 11 Augusti 1630

M[agnifice] d[omine] v[est]ra[rum] amicus ad serviendum benevolus Comes N[icolaus]
Ezterhaj m[anu] p[ro]pria]

[P. S.] Az én katonáim Challokozre²³⁸ mennek, és Gutánál²³⁹ költöztesse által kegyelmeitek, Hoszutoti leszen vélek, s tartsa ott mindaddig kegyelmeitek, [amíg] jovallja. Írtam generális uramnak. Kérem én is kegyelmeitek, [–] proponalio[n] [o]ly rendelést, hogy tréfálhassa mind az eztergamiakat. Az szeogienieknek meg kell hadni, hogy addig ki ne járjanak, se az gabonát be ne hordják.

A vezérnek írt leveletem megolvashatja ismét kegyelmed, s csinálja be és küldje el!

²³⁰ confero (lat.) – ‘átenged, átruház, beleegyezik’

²³¹ Szógyénhez, Szógyén

²³² Az eredetiben: lovast. Áthúzással törölve: t.

²³³ Papasogli Mehmed szandzsákbég, lásd: MVV. Esztergom vármegye. Esztergom vármegye története. II. rész. a török hódoltságtól a kiegyezésig. 1. A török hódoltság és a szabadságharcok kora. 1573–1711. Az esztergomi török őrség. 1910. 355.

²³⁴ intermitto (lat.) – ‘félbeszakít, megszakít’

²³⁵ Olvashatatlan.

²³⁶ Pálffy István

²³⁷ Lakompak, ma Lackenbach (Au).

²³⁸ Csallóköz

²³⁹ Gúta, ma Kolarovo (Sk).

14.

*Esterházy Miklós, Kismarton, 1632. február 29.**ŠA BB Kohary–Coburgovské archív. Rodový archív Koháry–Coburgov. Č. I. No. 911**MNL OL X 1045 (Koháry család) mikrofilm No. 40575, No. 911**Magnifice domine amice nobis obse[rvandissi]me*

Mit írjon kegyelmed az mostan odafogadott²⁴⁰ valahány gyalog²⁴¹ katona állapotjokról, megértettem, s azon kívül is az vyuari vitézlő nép fogyatkozását s szükségét magam nyilván tudom. Ím, azért most is szintén abban munkálodom²⁴², hogy az vármegyéktől várhassak valamit (mivel az udvartól való subsidium²⁴³ s fizetés ennyére elhalada, és az üdőhöz képest bizonytalan is). Várom azért, amint meg is ígérték, hogy contribuáljanak²⁴⁴, s nem tágítom addig őket, amég nem adnak valamit, s elosztom annak is egy részét esmét közöttök. Az más részével pedig²⁴⁵ bizonyos katonákat kelletik fogadnom az közönséges szükségére, kit amint lát kegyelmed vagy nem, evitálhatunk²⁴⁶, vagy pedig hazánk szolgálatjára nem lehetünk anélkül.

*Isten kegyelmeddel!**In Kis Marton²⁴⁷, ultima Februarii 1632²⁴⁸**Mag[ní]ce d[o]mi[ne] v[est]ra[rum] s[ervi]tor et amicus paratiss[imus] Comes N[ic]o-
laus] Ezterhazy m[anu] p[ro]pria]*

²⁴⁰ Felülről betoldva: „oda”.²⁴¹ Felülről betoldva: „gyalog”.²⁴² Értsd: munkálodom, munkálkodom.²⁴³ subsidium (lat.) – ‘tartalék, tartalékcsoportok’²⁴⁴ contribuo (lat.) – ‘hozzájárul’²⁴⁵ Értsd: pedig.²⁴⁶ evito (lat.) – ‘elkerül’²⁴⁷ Kismarton²⁴⁸ 1632. február 29.